

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ

Постановка проблеми. Процес інтеграції України до європейського освітнього простору, особливості якого пов'язані зі специфічними умовами розвитку суспільно-економічного, політичного та культурно-освітнього життя нашої країни, а також із загальносвітовими тенденціями в напрямках економічної, політичної та культурної глобалізації, зумовлюють необхідність розв'язання низки складних проблем, до яких належать, насамперед: підвищення якості та ефективності діяльності освітньої системи на державному рівні, структурна перебудова освітньої системи відповідно до потреб євроінтеграційних процесів, формування готовності різних компонентів національної освітньої системи до інноваційної діяльності, розширення ринку освітніх послуг, міжнародного співробітництва та використання прогресивних ідей зарубіжного досвіду в сфері освіти.

Актуальність дослідження. Вирішення комплексу складних освітніх завдань потребує всебічного вивчення динаміки змін у системах освіти країн близького зарубіжжя з аналогічними для України соціальними, історико-політичними та соціо-економічними процесами, тобто країн колишнього соціалістичного табору, до складу якого свого часу входила і Польська республіка. На початку XXI століття Польща стала членом Європейського Союзу завдяки глибокому реформуванню як соціальної й економічної систем, так і системи професійної підготовки фахівців, зокрема активізації контактів з державами Західної Європи у сфері освітньої політики, орієнтації на висновки академічних громад розвинених європейських країн, і, як наслідок, активізації впливу освітньої політики цих країн на наявну систему професійної підготовки. В цьому ж напрямі, як відомо, намагається рухатись і Україна,

тому польські позитивні зміни є гарним прикладом для нашої держави щодо вирішення питань організації змісту, форм та технологій професійної освіти.

Стан розв'язання проблеми в сучасних дослідженнях. Протягом останнього десятиріччя були проведені змістовні дослідження проблеми професійної освіти у Польщі як з боку польських, так і з боку українських науковців, прикладом чого є захист кандидатських дисертацій А.В.Василюк, С.Я. Когут, Л.М. Юрчук, І.М. Ковчиної, А. Мушинського та докторських дисертацій Т.М. Десятова, І. Шемпрух, Г. Кедровіча, Я. Морітц та інших. Крім того, польські та українські науковці у галузі педагогічних наук мають подібні погляди стосовно дослідження таких актуальних аспектів проблеми професійної підготовки фахівців як теоретико-методологічні основи професійної освіти та теорія професійної освіти фахівців (А.М. Алексюк, В.В. Афанасьєв, В.П. Безпалько, І.А. Вольчук, Л.М. Герасіна, Р.С. Гуревич, А.В. Євдотюк, Т.К. Завгородня, Я. Іздебська, А.О. Лігоцький, Ю. Мацкевич, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєва, Є. Тремпала, Ф.Шльосек).

Невирішені питання проблеми. Водночас аналіз праць українських та польських учених свідчить про те, що проблематика тенденцій розвитку професійної освіти у Польщі на початку третього тисячоліття залишається розробленою не в усіх її аспектах. Загострилась проблема врахування європейських вимог до професійної підготовки фахівців, насамперед, у контексті континентальної інтеграції та можливостей працевлаштування.

Метою статті є з'ясування принципи формування змісту навчання в національній системі освіти Польщі задля виявлення сприятливих умов удосконалення професійної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Всі освітні і академічні програми колишніх соціалістичних країн Східної Європи, починаючи з початкових шкіл і закінчуючи університетами, мали компонент, який називався «знання і уміння» і містив у розділі «уміння» блок, який складався із «загальних умінь» (іншими словами, базових умінь). До загальних умінь традиційно відносили: грамотність (уміння читати і писати), обчислювальні та комунікативні або спеціальні уміння – уміння творчо мислити і здобувати знання самостійно

(особисті уміння). До загальних умінь відносили також такі соціальні уміння, як «колективна праця», які не мали нічого спільного з умінням працювати в команді, бо передбачали деіндивідуалізацію особистості і її «знеособлення» в колективі. Проте у зв'язку з домінуючою в той час філософією навчання, зміст цих умінь докорінно відрізнявся від розуміння його в демократичних системах освіти.

Сьогодні теоретично спектр загальних або базових умінь розширився, до нього ввійшли уміння брати на себе відповідальність за прийняті рішення і здійснювати вибір (особистісні уміння), ефективне спілкування, володіння іноземними мовами і толерантність (соціальні уміння), а також навички користуватися інформаційними та комунікаційними технологіями. Однак на практиці мало що змінилось через недостатнє усвідомлення працівниками освіти важливості базових умінь, з одного боку, та внаслідок недостатньої розробленості практичних підходів до методики розвитку цих умінь, з іншого [7, с.121-128].

Аналіз свідчить, що проблеми і труднощі, пов'язані з реформуванням змісту освіти в східноєвропейських країнах були такими ж, як і в інших країнах Європейського співтовариства. Вони стали предметом уваги соціологів, істориків, педагогів, науковців. На IV конференції ЮНЕСКО міністрів освіти держав-членів регіону Європи зазначалося, що одним із недоліків систем освіти є відсутність взаємозв'язків. Глобальне сприйняття світу гальмує фрагментарність великої кількості різних навчальних предметів. Тому необхідно сприяти використанню в школах міждисциплінарного підходу до проблем сучасного світу [3, с. 19].

Забезпечити ефективність формування змісту освіти можна було б на основі цілісної, узгодженої концепції структурної і програмно-методичної перебудови систем шкільної освіти. Це поклало б кінець різним частковим реформам.

Створити таку концепцію намагаються країни-учасниці Болонського процесу. Її суть полягає у формуванні на перспективу загальноєвропейської системи освіти, зміст якої ґрунтується на спільності фундаментальних

принципів. Виходячи з цього, формування змісту освіти у Польщі, як і у багатьох східноєвропейських країнах, що входять до ЄС, відбувається під впливом загальноєвропейських тенденцій. У положеннях щодо політики у галузі освіти можна виокремити основні пріоритетні ідеї: інтеграція академічного і професійного шкільництва; здійснення якісного і кількісного впливу передусім на початкову освіту; корегування програм навчання середніх шкіл відповідно до потреб та інтересів учнів, в яких має утвердитися тенденція до диференціації профілів навчання; посилення уваги до державних та регіональних шкіл різного типу [2, с. 179].

Для шкільної освіти зміст навчання становить ключову проблему. Він у даному разі є системою норм, що впливає на зміст роботи вчителів та учнів. Реалізація змісту навчання може відбуватися лише за умови дидактичного проектування процесу навчання - викладання. Такій організації педагогічної праці і навчального процесу сприяє забезпечення оптимальних умов для цілеспрямованої дидактичної дії і її високої ефективності.

Виходячи із науково обґрунтованих положень, польський вчений К. Денек запропонував для нової школи ідею «конструювання та проектування цілей шкільної освіти» [5, с. 95]. На цій основі вчений визначив підходи до розробки змісту освіти:

- внутрішня цілісність, що забезпечує єдність навчання, виховання і наукових досліджень;
- зовнішня цілісність, тобто підтримка зв'язків між усіма сферами освіти;
- зв'язок із суспільними потребами, що відображають необхідність у кваліфікованих кадрах в окремих секторах і галузях народного господарства. Підтримка освітніх закладів та громадських груп;
- повнота і компліментарність, що вимагають забезпечення повної кваліфікації і компетенції випускників та реалізації ідеї всебічного розвитку кожної особистості;
- прогностичність - розмежування близьких і перспективних цілей та передбачення змін у суспільстві і системі освіти;

- продовження цінних традицій, збереження гуманістичних цінностей світової культури;
- загальність і конкретність - розрізнення цілей загальних і специфічних та їх перенесення на конкретні дидактично-виховні завдання;
- зручність і доступність навчального матеріалу для сприйняття учнями [5, с.74 — 76].

Визначення цілей і цінностей як критеріїв діяльності учнів і вчителя, що знайшло відображення у концепції реформи освіти і статусі вчителя, і стало певною мірою орієнтиром для визначення змісту навчання у Польщі. Проаналізувавши вимоги до змісту шкільної програми та її структури, можна зробити висновок, що навчальна програма не є вищою за реальні можливості учня. Її зміст не перевантажений. Інакше це могло б призвести до появи в учня зневіри у свої сили, постійного відчуття невпевненості та свідомої «втечі» від школи. При перевантаженому змісті програм учень має змогу або реалізувати частину програмних вимог, або обмежити життєву активність в усіх інших сферах діяльності поза шкільною наукою, що стає на заваді цілісному розвитку особистості. У разі ускладнення програм учні не зможуть їх реалізувати, водночас будуть нівелюватися всі негативні наслідки такої ситуації. Якщо запропоновані програми будуть спрощуватися, то можна очікувати зниження рівня шкільної освіти.

Якщо програми, запропоновані державними структурами, будуть слабшими, ніж в минулому, і якщо школи і вчителі відіграватимуть більшу роль у розширенні змісту і вдосконаленні методів навчання, повторне визначення основ вивчення інформації не може привести до кількісних змін. Оскільки зміни основ потребують змін якісних, які мають базуватися на нових позиціях навчальних програм. Скоординовані, затверджені й опубліковані основи програм є винятково важливим чинником забезпечення підготовки підручників і предметних програм високої якості, що у кінцевому підсумку, визначає зміст шкільної освіти [9, с.8 - 9]. Формування змісту шкільної освіти у Польщі відбувається у контексті загальноєвропейських освітніх принципів, які передбачають оновлення структури, змісту програм та їх наступність.

Проте, мова не йде про уніфікацію: зміст шкільних освітніх програм розробляється з урахуванням історичних, соціальних та політичних особливостей країни.

За нинішніх соціально-економічних умов у Польщі стрімко змінюється зміст праці, що неминує спонукає до зміни змісту освіти всіх рівнів професійної освіти. Ці зміни зумовлені двома факторами:

- впровадженням новітніх технологій, для яких потрібні інтелектуальні компетенції - компетенції, засновані на діяльності;

- розвитком і поширенням нових організаційних парадигм, що встановлюють нові вимоги до розмаїтості, гнучкості і якості змісту професійної діяльності.

У нових концепціях виробництва й організації праці особливого значення набуває автономія працівника і його відповідальність. Зміст праці збагачується новими професійними *компетенціями* і новими вимогами до якості, тобто здатності до оволодіння сучасними технологічними процесами, оскільки скорочуються традиційні рівні ієрархії. Працівники, підготовлені в рамках старих моделей організації праці, не здатні справлятися з новими завданнями і розвивати нові компетенції [4, с.127-134].

Як відомо, поняття кваліфікації є традиційним для професійної освіти і ринку праці, і передбачає потенційну здатність виконання операцій у рамках будь-якої діяльності чи трудових завдань, підтверджену формальним сертифікатом, що і дотепер є одним з основних інструментів оцінки якості навчання.

Кваліфікація базується на оцінці, тобто визначенні рівня якості, знань і умінь. Під уміннями дослідники розуміють знання і досвід, необхідні для виконання конкретних завдань чи роботи, а також — продукт навчання, освіти і досвіду, що разом з відповідним ноу-хау характеризує технічне знання [1, с.34].

На початку ХХІ століття у Польщі, як практично в усіх східноєвропейських країнах, що входять до ЄС, ставиться завдання про переорієнтацію змісту професійної освіти на компетенції. Професійна

компетенція визначає ефективне використання здібностей, що дає змогу ефективно здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог робочого місця. Професійна компетенція виходить за рамки технічних знань і належить також до неформальних знань і ноу-хау. Концепція компетенції охоплює не тільки здатності, необхідні для здійснення професійної діяльності, а також поведінку, уміння аналізувати факти, приймати рішення, передавати інформацію та інші уміння, необхідні для професійної діяльності [10, с.129].

Людина, що володіє професійною компетенцією, має знання, уміння і здібності, необхідні для роботи за якою-небудь спеціальністю, здатна виявити автономність і гнучкість при вирішенні професійних проблем і вмє співпрацювати з колегами в професійному оточенні. Компетенція встановлюється в стандартах за допомогою визначення окремих її елементів, до яких входять критерії діяльності (визначення якості), галузь застосування і необхідні знання [6, с.61].

Дослідники з європейських країн виділяють п'ять рівнів компетенції, що дозволяє диференціювати рівень автономності, відповідальності і варіативності у використанні базових знань, діапазоні й сфері застосування здібностей і умінь, контролі за діяльністю інших та можливості перенесення з одного трудового середовища в інше [8, с.10].

Отже, компетенція - це інтегроване поєднання знань, здібностей і установок, що дає людині змогу здійснювати трудову діяльність у сучасному трудовому середовищі. Це той обсяг знань і здібностей, який потрібен для досягнення бажаних результатів у конкретній ситуації професійної діяльності й актуалізується в ній. Отже, компетенція може бути визначена як підтверджена здатність використовувати ноу-хау, уміння, кваліфікації і знання для виконання професійної діяльності в звичних чи нових ситуаціях відповідно до актуальних вимог.

Важливе значення має зв'язок компетенції з трудовою діяльністю, з якої вона формується при визначенні функцій працівника. У сфері освіти компетенція формується шляхом інтегрування знань, умінь і досвіду діяльності. Розвиток ринку праці спричинив появу такого нового поняття, як

«можливість працевлаштування». Воно поступово заміняє (за значенням і частотою вживання) поняття «зайнятість» і може стати одним із ключових критеріїв оцінки якості навчання. Можливість працевлаштування пов'язана із зовнішнім стосовно підприємства світом чи, щонайменше, з іншим робочим місцем, ніж те, що людина займає в даний момент, у той час як уміння чи компетенції асоціюються з його нинішнім робочим місцем. Можливість працевлаштування базується на загальних компетенціях.

Особливості освоєння компетенцій, безумовно, доцільно враховувати у формуванні стандартів навчання й визначенні критеріїв їхньої оцінки. Різні підходи до визначення компетенцій також необхідно враховувати при порівнянні систем професійної освіти й формуванні загальноєвропейських кваліфікацій, заснованих на компетенціях.

Зрозуміло, що переорієнтація систем якості на компетенції потребує удосконалення і наявних систем, оцінки і сертифікації. Оцінка, як механізм управління якістю, дає змогу вирішувати кілька завдань. По-перше, вона спрямована на підвищення і визначення якості навчання, по-друге, підтримує зворотний зв'язок між процесом навчання і тими, хто навчається, по-третє, забезпечує адекватну відповідність результатів навчання реальним потребам робочого місця.

Тому переорієнтація систем професійної і вищої освіти на компетенції потребує подальшого удосконалення систем сертифікації. Сертифікат - це документ, що підтверджує якість послуг, що надаються, та їх відповідність конкретному стандарту чи іншому нормативному документу. Сертифікація - одержання сертифікату на право професійної діяльності, тобто формальне й офіційне визнання професійних здібностей людини, їх відповідності до розроблених стандартів і визначених параметрів, що повинні ці здібності оцінювати.

Як відомо, в усіх країнах відповідальність за організацію навчання молоді і сертифікацію є прерогативою держави. Завдяки цьому на національному рівні забезпечується єдність свідоцтв, прозорість кваліфікацій і розвиток мобільності робочої сили. Сертифікація використовується як механізм

регулювання систем освіти і навчання, яка задає параметри того, що підлягає освоєнню й оцінці. Через цей регулюючий механізм держава регламентує і зміст навчання.

Висновок. Отже, можна зробити висновок, що зміст освіти в Польщі формується на основі цілісної, узгодженої концепції структурної і програмно-методичної перебудови системи шкільної, професійної та вищої освіти. Слід зазначити, також, що оновлення змісту відбувається в контексті загальноєвропейських освітніх принципів, кінцевим результатом якого має бути вихід на компетенцію. Ще однією важливою особливістю формування змісту освіти у Польській Республіці є те, що воно відбувається у контексті Болонського процесу. А це передбачає входження до зони європейської освіти як основного шляху розвитку мобільності громадян із можливістю їх працевлаштування.

Література:

1. Глоссарий терминов профессионального образования и рынка труда / Авт.-сост.: Олейникова О.Н., Муравьева А.А. – М.: Центр изучения проблем профессионального образования, 2001. – 63 с.(54)
2. Десятов Т.М. Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина ХХ століття): Монографія / За ред. Н.Г.Ничкало К.: Видавництво «АртЕк», 2005. – 472 с.
3. ЮНЕСКО. Конференция министров образования государств-членов региона Европы // Заключительный доклад – Париж, 1989. – С.19-21. (211)
4. Caroli E. Nechnical Change, Work Organization and Skills: Theoretical Background and Implication for Education and Training Polocies. В; CEDEFOP, vol. I, 1998. – 148 p. (243)
5. Denek K. Wartosci i cele edukasji szkolnej. – Posnan, 1994. – 95 s. (271)
6. Goody J. Education and Competence. An Anthropology Perspective. Design and Selection of Competences. Working paper, OECD, 1999. – 180 p.(307)

7. Kupisiewicz Cz. *Koncepcje reform szkolnych w latach osimdziesiątych.* – Warszawa: 1991. – 279 s. (340)
8. Mansfield B. *Towards a Competent Workforce.* Gower, 1996. – 351 p. (360)
9. Raport na temat polityki edukacyjnej w Polsce // 19-20 czerwca 1995. Maszynopis. – Warszawa: 1995. – 75 s. (400)
10. *Teaching and Learning — Towards the Learning Society.* European Commission White Paper. The Amsterdam European Community Treaty, 1995. – 322 p.(437)

Анотація.

У статті розглядаються принципи формування змісту навчання в національній системі освіти Польщі в контексті загальноєвропейських освітніх принципів.

Ключові слова: професійна освіта, зміст навчання, компетенція, можливість працевлаштування.

Annotation

The formation principles of educational contents of the national educational system of Poland within the scope of European educational principles are considered in the article.

Key-words: professional education, educational contents, competence, employability.